

SIXIÈME PARTIE

56.—Or, il y a maintenant trois ans que j'étais parvenu à la fin du traité qui contient toutes ces choses, et que je commençais à le revoir afin de le mettre entre les mains d'un imprimeur, lorsque j'appris que des personnes à qui je défère, et dont l'autorité ne peut guère moins sur mes actions que ma propre raison sur mes pensées, avaient désapprouvé une opinion de physique publiée un peu auparavant par quelque autre, de laquelle je ne veux pas dire que je fusse, mais bien que je n'y avais rien remarqué, avant leur censure, que je pusse imaginer être préjudiciable à la religion ni à l'État, ni par conséquent qui m'eût empêché de l'écrire si la raison me l'eût persuadée, et que cela me fit craindre qu'il ne s'en trouvât tout de même quelqueune entre les miennes, en laquelle je me fusse mépris, nonobstant le grand soin que j'ai toujours eu de n'en point recevoir de nouvelles en ma créance dont je n'eusse des démonstrations très certaines, et de n'en point écrire qui pussent tourner au désavantage de personne. Ce qui a été suffisant pour m'obliger à changer la résolution que j'avais eue de les publier. Car, encore que les raisons pour lesquelles je l'avais prise auparavant fussent très fortes, mon inclination, qui m'a toujours fait haïr le métier de faire des livres, m'en fit incontinent trouver assez d'autres pour m'en excuser. Et ces raisons de part et d'autre sont telles, que non seulement j'ai ici

ΕΚΤΟ ΜΕΡΟΣ

56.—Λοιπόν, πάνε τώρα τρία χρόνια που είχα φτάσει στο τέλος της πραγματείας που περιέχει όλα αυτά τα πράματα, κι άρχιζα να την ξανακοιτάξω για να την παραδώσω σ' έναν τυπογράφο, όταν έμαθα πως κάποια πρόσωπα που σέβουμαι, και που η επιβολή τους πάνω στις πράξεις μου δεν είναι μικρότερη από την επιβολή της δικής μου κρίσης πάνω στις σκέψεις μου, είχαν αποδοκιμάσει μίαν άποψη περί φυσικής δημοσιευμένη, λίγο πριν, από κάποιον άλλον¹⁴⁵. Δεν θέλω να πω ότι συμφωνούσα με την άποψη αυτήν, αλλά μονάχα πως, πριν από τη μομφή τους, δεν είχα παρατηρήσει στην άποψη αυτήν τίποτα που να μ' έκανε να φανταστώ πως είταν επιζήμια για τη θρησκεία ή για το Κράτος, και που να μ' εμπόδιζε επομένως να τη γράψω κι εγώ, αν το λογικό μου με είχε κάνει να την παραδεχτώ. Κι αυτό μ' έκανε να φοβηθώ μήπως βρισκόταν ίσως επίσης, ανάμεσα και στις δικές μου γνώμες, καμιά στην οποία να είχα γελαστεί, παρ' όλη τη μεγάλη φροντίδα που έχω πάντα καταβάλει να μην παραδέχουμαι γνώμες νέες ενόσο δεν έχω γι' αυτές πολύ σίγουρες αποδείξεις, και να μη γράφω διόλου γνώμες που θα μπορούσαν να ζημιώσουν κανέναν. Αυτό είταν αρκετό για να με αναγκάσει ν' αλλάξω την απόφαση που είχα λάβει να τις δημοσιέψω. Γιατί, μολονότι οι λόγοι για τους οποίους την είχα πάρει προηγουμένως είταν πολύ δυνατοί, η κλίση μου, που μ' έκανε να μισώ πάντα το επάγγελμα τού να φτιάνω βιβλία, μ' έκανε και να βρω αμέσως αρκετούς άλλους λόγους για ν' απαλλαγώ από την απόφασή μου εκείνη. Κι οι λόγοι αυτοί είναι κι από τις δύο πλευρές

quelque intérêt de les dire, mais peut-être aussi que le public en a de les savoir.

57.—Je n'ai jamais fait beaucoup d'état des choses qui venaient de mon esprit, et pendant que je n'ai recueilli d'autres fruits de la méthode dont je me sers sinon que je me suis satisfait touchant quelques difficultés qui appartiennent aux sciences spéculatives, ou bien que j'ai tâché de régler mes mœurs par les raisons qu'elle m'enseignait, je n'ai point cru être obligé d'en rien écrire. Car, pour ce qui touche les mœurs, chacun abonde si fort en son sens, qu'il se pourrait trouver autant de réformateurs que de têtes, s'il était permis à d'autres qu'à ceux que Dieu a établis pour souverains sur ses peuples, ou bien auxquels il a donné assez de grâce et de zèle pour être prophètes, d'entreprendre d'y rien changer; et bien que mes spéculations me plussent fort, j'ai cru que les autres en avaient aussi, qui leur plaisaient peut-être davantage. Mais sitôt que j'ai eu acquis quelques notions générales touchant la physique, et que, commençant à les éprouver en diverses difficultés particulières, j'ai remarqué jusques où elles peuvent conduire, et combien elles diffèrent des principes dont on s'est servi jusqu'à présent, j'ai cru que je ne pouvais les tenir cachées, sans pécher grandement contre la loi qui nous oblige à procurer, autant qu'il est en nous, le bien général de tous les hommes. Car elles m'ont fait voir qu'il est possible de parvenir à des connaissances qui soient fort utiles à la vie, et qu'au lieu de cette philosophie spéculative qu'on enseigne dans les écoles, on en peut trouver une pratique, par laquelle, connaissant la force et les actions du feu, de l'air, des astres, des cieux et de tous les autres corps qui nous environnent, aussi distinctement que nous connaissons les divers métiers de nos artisans, nous les pourrions employer en même façon à

τέτοιοι, που όχι μόνο εγώ έχω κάποιο συμφέρον, να τους εκθέσω εδώ, αλλά και το κοινό έχει ίσως συμφέρον να τους μάθει.

57.—Ποτέ δεν έδωσα μεγάλη σημασία στα πράματα που προέρχονται από το πνεύμα μου. Κι ενόσο δεν είχα συγκομίσει από τη μέθοδο που χρησιμοποιώ άλλους καρπούς, εκτός που ικανοποιήθηκα σχετικά με κάποιες δυσκολίες που ανήκουν στις θεωρητικές επιστήμες, ή που προσπάθησα να κανονίσω τα ήθη μου σύμφωνα με τους λόγους που αυτή μου δίδασκε, δεν θεώρησα πως είμουν υποχρεωμένος να γράψω τίποτα γι' αυτά (τα πράματα). Γιατί, σχετικά με τα ήθη, ο καθένας πλειοδοτεί τόσο πολύ πάνω στη δική του άποψη, που θα μπορούσαν να βρεθούν τόσοι μεταρρυθμιστές όσα και κεφάλια, αν επιτρεπόταν και σ' άλλους—εκτός από κείνους που ο Θεός τούς έταξε ηγεμόνες πάνω στους λαούς του, ή εκείνους στους οποίους έδωσε αρκετή θεία χάρη και ζήλο για να γίνουν προφήτες—να επιχειρήσουν ν' αλλάξουν τίποτα από τα ήθη. Κι όσο κι αν οι θεωρίες μου μού άρεζαν πάρα πολύ, πίστευα πως κι άλλοι μπορούσαν να έχουν θεωρίες που τους άρεζαν ίσως ακόμα περισσότερο. Μόλις όμως απόκτησα μερικές γενικές έννοιες φυσικής, κι αρχίζοντας να τις δοκιμάζω σε διάφορες ιδιαίτερες δυσκολίες, παρατήρησα ως πού μπορούν να οδηγήσουν και πόσο διαφέρουν από τις αρχές που χρησιμοποιήθηκαν ως τώρα, πίστευα πως δεν μπορούσα να τις κρατήσω κρυμμένες δίχως να παραβώ σοβαρά τον νόμο που μας υποχρεώνει να φροντίζουμε, όσο περνά από το χέρι μας, για το γενικό καλό όλων των ανθρώπων. Γιατί, μ' έκαναν να δω ότι μπορεί κανένας να φτάσει σε γνώσεις που να είναι πολύ χρήσιμες για τη ζωή, και πως, αντί αυτή τη θεωρητική φιλοσοφία που διδάσκουν στις σχολές, μπορεί να βρεθεί μια πρακτική, χάρη στην οποία, μαθαίνοντας τη δύναμη και τις ενέργειες της φωτιάς, του νερού, του αέρα, των άστρων, των ουρανών, κι όλων των άλλων σωμάτων που μας περιστοιχίζουν, με την ίδια ακρίβεια¹⁴⁶ που γνωρίζουμε τις διάφορες τέχνες των τεχνιτών μας, θα μπορούσαμε να τις χρησιμοποιήσουμε με τον ίδιο τρόπο σ' όλες τις χρήσεις για

tous les usages auxquels ils sont propres, et ainsi nous rendre comme maîtres et possesseurs de la nature. Ce qui n'est pas seulement à désirer pour l'invention d'une infinité d'artifices, qui feraient qu'on jouirait sans aucune peine des fruits de la terre et de toutes les commodités qui s'y trouvent, mais principalement aussi pour la conservation de la santé, laquelle est sans doute le premier bien et le fondement de tous les autres biens de cette vie; car même l'esprit dépend si fort du tempérament et de la disposition des organes du corps que, s'il est possible de trouver quelque moyen qui rende communément les hommes plus sages et plus habiles qu'ils n'ont été jusques ici, je crois que c'est dans la médecine qu'on doit le chercher. Il est vrai que celle qui est maintenant en usage contient peu de choses dont l'utilité soit si remarquable; mais, sans que j'aie aucun dessein de la mépriser, je m'assure qu'il n'y a personne, même de ceux qui en font profession, qui n'avoue que tout ce qu'on y sait n'est presque rien à comparaison de ce qui reste à y savoir, et qu'on se pourrait exempter d'une infinité de maladies, tant du corps que de l'esprit, et même aussi peut-être de l'affaiblissement de la vieillesse, si on avait assez de connaissance de leurs causes et de tous les remèdes dont la nature nous a pourvus. Or, ayant dessein d'employer toute ma vie à la recherche d'une science si nécessaire, et ayant rencontré un chemin qui semble tel qu'on doit infailliblement la trouver en le suivant, si ce n'est qu'on en soit empêché ou par la brièveté de la vie ou par le défaut des expériences, je jugeai qu'il n'y avait point de meilleur remède contre ces deux empêchements que de communiquer fidèlement au public tout le peu que j'aurais trouvé, et de convier les bons esprits à tâcher de passer plus outre, en contribuant, chacun selon son inclination et son pouvoir, aux expériences qu'il faudrait faire en communiquant aussi au public toutes les

τις οποίες είναι κατάλληλα, και να γίνουμε έτσι σαν κύριοι και κάτοχοι της φύσης¹⁴⁷. Αυτό δεν είναι επιθυμητό μονάχα για την εφεύρεση άπειρων μηχανημάτων που θα έκαναν ν' απολαμβάνουμε δίχως κανέναν κόπο τούς καρπούς τής γής κι όλα τ' αγαθά που υπάρχουν μέσα της, αλλά κυρίως επίσης για τη διατήρηση της υγείας μας, που είναι αναμφίβολα το πρωταρχικό αγαθό και το θεμέλιο όλων των άλλων αγαθών αυτής τής ζωής. Γιατί, ακόμα και το πνεύμα εξαρτιέται τόσο πολύ από την ιδιοσυγκρασία και τη διάταξη των οργάνων τού σώματος, που αν είναι δυνατόν να βρεθεί κάποιο μέσο που να κάνει γενικά τούς ανθρώπους φρονιμότερους κι ικανότερους απ' όσο είχαν ως τώρα, πιστεύω πως πρέπει να το αναζητήσουμε στην ιατρική. Είναι αλήθεια πως εκείνη που είναι τώρα σε χρήση περιέχει πολύ λίγα πράγματα που η χρησιμότητά τους να είναι τόσο αξιοσημείωτη. Χωρίς όμως να έχω κανέναν σκοπό να την περιφρονήσω, είμαι σίγουρος πως δεν υπάρχει κανένας, ούτε κι από κείνους που την έχουν για επάγγελμα, που να μην ομολογεί πως όσα είναι γνωστά στην ιατρική δεν είναι σχεδόν τίποτα κοντά σε όσα απομένουν να μαθευτούν, και πως θα μπορούσαμε ν' απαλλαγούμε από άπειρες αρρώστειες, τόσο του σώματος όσο και του πνεύματος, ίσως μάλιστα ακόμα κι από τη γεροντική εξάντληση, αν γνωρίζαμε αρκετά τα αίτιά τους και όλα τα γιατρικά με τα οποία μάς έχει εφοδιάσει η φύση¹⁴⁸. Λοιπόν, έχοντας σκοπό να διαθέσω όλη μου τη ζωή στην αναζήτηση μιας τόσο αναγκαίας επιστήμης, κι έχοντας πετύχει έναν δρόμο που μου μοιάζει τέτοιος ώστε, αν τον ακολουθήσει κανένας, πρέπει το δίχως άλλο να τη βρει — εκτός αν εμποδιστεί είτε από τη συντομία τής ζωής είτε από έλλειψη πειραμάτων — έκρινα πως δεν υπήρχε καλύτερο γιατρικό γι' αυτά τα δυό εμπόδια, από το να μεταδώσω πιστά στο κοινό όλο το λίγο έστω που θα έβρισκα, και να καλέσω τ' άξια πνεύματα να προσπαθήσουν να προχωρήσουν παραπέρα, συμβάλλοντας, ο καθένας κατά την κλίση και τη δύναμή του, στα πειράματα που θα έπρεπε να γίνουν, και μεταδίνοντας επίσης στο κοινό

choses qu'ils apprendraient, afin que les derniers commençant où les précédents auraient achevé, et ainsi joignant les vies et les travaux de plusieurs, nous allussions tous ensemble beaucoup plus loin que chacun en particulier ne saurait faire.

58.—Même je remarquais, touchant les expériences, qu'elles sont d'autant plus nécessaires qu'on est plus avancé en connaissance. Car, pour le commencement, il vaut mieux ne se servir que de celles qui se présentent d'elles-mêmes à nos sens, et que nous ne saurions ignorer, pourvu que nous y fassions tant soit peu de réflexion, que d'en chercher de plus rares et étudiées; dont la raison est que ces plus rares trompent souvent, lorsqu'on ne sait pas encore les causes les plus communes, et que les circonstances dont elles dépendent sont quasi toujours si particulières et si petites qu'il est très malaisé de les remarquer. Mais l'ordre que j'ai tenu en ceci a été tel: Premièrement, j'ai tâché de trouver en général les principes, ou premières causes, de tout ce qui est ou qui peut être dans le monde, sans rien considérer, pour cet effet, que Dieu seul qui l'a créé, ni les tirer d'ailleurs que de certaines semences de vérités qui sont naturellement en nos âmes. Après cela, j'ai examiné quels étaient les premiers et plus ordinaires effets qu'on pouvait déduire de ces causes: et il me semble que, par là, j'ai trouvé des cieux, des astres, une terre, et même sur la terre de l'eau, de l'air, du feu, des minéraux, et quelques autres telles choses qui sont les plus communes de toutes et les plus simples, par conséquent les plus aisées à connaître. Puis, lorsque j'ai voulu descendre à celles qui étaient plus particulières, il s'en est tant présenté à moi de diverses, que je n'ai pas cru qu'il fût possible à l'esprit humain de distinguer les formes ou espèces de corps qui sont

όλα όσα θα μάθαιναν, σε τρόπο που, αρχίζοντας οι τελευταίοι από κει που θα έχουν τελειώσει οι προηγούμενοι, κι ενώνοντας έτσι τις ζωές και τις εργασίες πολλών, να τραβήξουμε όλοι μαζί πολύ μακρύτερα απ' όσο θα μπορούσε να προχωρήσει ο καθένας μόνος του.

58.— Παρατήρησα μάλιστα, σχετικά με τις πειραματικές αυτές παρατηρήσεις¹⁴⁹, πως όσο πιο προχωρημένος σε μάθηση είναι κανένας τόσο περισσότερο αναγκαίες είναι. Γιατί, στην αρχή είναι καλύτερο, αντί ν' αναζητούμε πειραματικές παρατηρήσεις σπανιότερες και πιο μελετημένες, να χρησιμοποιούμε μονάχα εκείνες που παρουσιάζονται μόνες τους στις αισθήσεις μας και που είναι αδύνατο να τις αγνοήσουμε, μόλις συλλογιστούμε έστω και λιγάκι. Ο λόγος είναι πως, όταν δεν γνωρίζει ακόμα κανένας τα κοινότερα αίτια, αυτές οι σπανιότερες πειραματικές παρατηρήσεις ξεγελούν συχνά, κι οι περιστάσεις από τις οποίες εξαρτιούνται είναι σχεδόν πάντα τόσο ειδικές και τόσο περιορισμένες, που είναι πολύ δύσκολο να τις παρατηρήσει κανένας. Αλλά η τάξη που κράτησα σ' αυτό το ζήτημα είναι η ακόλουθη: Πρώτα, προσπάθησα να βρω γενικά τις αρχές ή τα πρώτα αίτια όλων όσα υπάρχουν ή μπορούν να υπάρξουν στον κόσμο, χωρίς ν' αποβλέψω για τον σκοπό αυτόν σε τίποτα άλλο παρά μόνο στον Θεό που τα δημιούργησε, και χωρίς τα συναγάγω από πουθενά αλλού παρά μόνο από κάποια σπέρματα αληθειών που υπάρχουν φυσικά μέσα στην ψυχή μας¹⁵⁰. Κατόπι, εξέτασα ποιά είταν τα πρώτα και τα κοινότερα αποτελέσματα που μπορούσε κανένας να συναγάγει απ' αυτά τα αίτια. Και μου φαίνεται πως μ' αυτόν τον τρόπο βρήκα ουρανούς, αστέρια, μια Γη, και μάλιστα πάνω στη Γη νερό, αέρα, φωτιά, ορυκτά, και μερικά άλλα παρόμοια πράγματα που είναι τα κοινότερα απ' όλα και τα πιο απλά, κι επομένως τα πιο ευκολογνώριστα. Κατόπι, όταν θέλησα να κατέβω προς εκείνα που είταν ειδικότερα, μου παρουσιάστηκαν τόσα διάφορα πράγματα, που δεν πίστεψα πως θα είταν δυνατόν στο ανθρώπινο πνεύμα να ξεχωρίσει τις ουσίες ή τα είδη των σωμάτων που υπάρχουν πάνω στη Γη από μίαν απειρία άλλων, που

sur la terre d'une infinité d'autres qui pourraient y être, si c'eût été le vouloir de Dieu de les y mettre, ni par conséquent de les rapporter à notre usage, si ce n'est qu'on vienne au-devant des causes par les effets, et qu'on se serve de plusieurs expériences particulières. En suite de quoi, repassant mon esprit sur tous les objets qui s'étaient présentés à mes sens, j'ose bien dire que je n'y ai remarqué aucune chose que je ne pusse assez commodément expliquer par les principes que j'avais trouvés. Mais il faut aussi que j'avoue que la puissance de la nature est si ample et si vaste, et que ces principes sont si simples et si généraux, que je ne remarque quasi plus aucun effet particulier que d'abord je ne connaisse qu'il peut en être déduit en plusieurs diverses façons, et que ma plus grande difficulté est d'ordinaire de trouver en laquelle de ces façons il en dépend. Car à cela je ne sais point d'autre expédient que de chercher derechef quelques expériences, qui soient telles que leur événement ne soit pas le même si c'est en l'une de ces façons qu'on doit l'expliquer que si c'est en l'autre. Au reste, j'en suis maintenant là, que je vois, ce me semble, assez bien de quel biais on se doit prendre à faire la plupart de celles qui peuvent servir à cet effet; mais je vois aussi qu'elles sont telles, et en si grand nombre, que ni mes mains, ni mon revenu, bien que j'en eusse mille fois plus que je n'en ai, ne sauraient suffire pour toutes; en sorte que, selon que j'aurai désormais la commodité d'en faire plus ou moins, j'avancerai aussi plus ou moins en la connaissance de la nature. Ce que je me promettais de faire connaître par le traité que j'avais écrit, et d'y montrer si clairement l'utilité que le public en peut recevoir, que j'obligerais tous ceux qui désirent en général le bien des hommes, c'est-à-dire tous ceux

θα μπορούσαν να υπάρξουν σ' αυτήν, αν εΐταν το θέλημα του Θεού να τα βάλει, κι ούτε επομένως να τα κάνει χρήσιμα για μάς, εκτός αν ανατρέξουμε από τα αποτελέσματα στις αιτίες και χρησιμοποιήσουμε πολλούς ξεχωριστούς πειραματισμούς. Ύστερα απ' αυτό, ανασκοπώντας με το πνεύμα μου όλα τ' αντικείμενα που είχαν παρουσιαστεί κάποτε στις αισθήσεις μου, τολμώ βέβαια να πω ότι δεν παρατήρησα ανάμεσά τους κανένα πράγμα που να μη μου εΐταν δυνατόν να το εξηγήσω αρκετά εύκολα με τις αρχές που είχα βρει. Πρέπει όμως και να ομολογήσω πως η δύναμη της φύσης είναι τόσο πλατειά και τόσο μεγάλη, και πως οι αρχές αυτές είναι τόσο απλές και τόσο γενικές, που δεν παρατηρώ κανένα σχεδόν ιδιαίτερο αποτέλεσμα χωρίς ν' αναγνωρίσω αμέσως πως μπορεί να συναχθεί από τις αρχές αυτές με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Κι η μεγαλύτερή μου δυσκολία είναι συνήθως να βρω από ποιόν από τους τρόπους αυτούς εξαρτιέται. Γιατί, δεν γνωρίζω για τον σκοπό αυτόν άλλο μέσο από το ν' αναζητήσω και πάλι μερικούς πειραματισμούς που να είναι τέτοιοι ώστε το αποτέλεσμά τους να μην είναι το ίδιο όταν πρέπει να εξηγηθεί με τον έναν ή με τον άλλον απ' αυτούς τους τρόπους. Εξάλλου, έχω τώρα φτάσει στο σημείο να βλέπω αρκετά καλά, νομίζω, με ποιόν τρόπο πρέπει να καταπιάνεται κανένας τους περισσότερους από τους πειραματισμούς που μπορούν να χρησιμέψουν για τον σκοπό αυτόν. Βλέπω όμως επίσης και πως οι πειραματισμοί είναι τέτοιοι και τόσο πολυάριθμοι που ούτε τα χέρια ούτε και το εισόδημά μου — κι αν ακόμα είχα χίλιες φορές περισσότερα απ' όσα διαθέτω — δεν θα μπορούσαν να φτάσουν για όλους. Έτσι που, αναλόγως που θα έχω στο εξής την ευκολία να κάνω περισσότερους ή λιγότερους πειραματισμούς, θα προχωρήσω και περισσότερο ή λιγότερο στη γνώση της Φύσης. Αυτό σκόπευα να κάνω γνωστό με την πραγματεία που είχα γράψει¹⁵¹ και να δείξω μέσα σ' αυτήν τόσο καθαρά τη χρησιμότητα που μπορεί ν' αποκομίσει η κοινωνία, ώστε θα υποχρέωνα όλους εκείνους που επιθυμούν γενικά το καλό των ανθρώπων, δηλαδή όλους εκείνους

qui sont en effet vertueux, et non point par faux semblant ni seulement par opinion, tant à me communiquer celles qu'ils ont déjà faites qu'à m'aider en la recherche de celles qui restent à faire.

59.—Mais j'ai eu, depuis ce temps-là, d'autres raisons qui m'ont fait changer d'opinion, et penser que je devais véritablement continuer d'écrire toutes les choses que je jugerais de quelque importance, à mesure que j'en découvrirais la vérité, et y apporter le même soin que si je les voulais faire imprimer: tant afin d'avoir d'autant plus d'occasion de les bien examiner, comme sans doute on regarde toujours de plus près à ce qu'on croit devoir être vu par plusieurs qu'à ce qu'on ne fait que pour soi-même, (et souvent les choses qui m'ont semblé vraies, lorsque j'ai commencé à les concevoir, m'ont paru fausses, lorsque je les ai voulu mettre sur le papier); qu'afin de ne perdre aucune occasion de profiter au public, si j'en suis capable, et que, si mes écrits valent quelque chose, ceux qui les auront après ma mort en puissent user ainsi qu'il sera le plus à propos; mais que je ne devais aucunement consentir qu'ils fussent publiés pendant ma vie, afin que ni les oppositions et controverses auxquelles ils seraient peut-être sujets, ni même la réputation, telle quelle qu'ils me pourraient acquérir, ne me donnassent aucune occasion de perdre le temps que j'ai dessein d'employer à m'instruire. Car, bien qu'il soit vrai que chaque homme est obligé de procurer autant qu'il est en lui le bien des autres, et que c'est proprement ne valoir rien que de n'être utile à personne, toutefois il est vrai aussi que nos soins se doivent étendre plus loin que le temps présent; et qu'il est bon d'omettre les choses qui apporteraient peut-être quelque profit à ceux qui vivent, lorsque c'est à dessein d'en faire d'autres qui en apportent davantage à nos neveux. Comme, en effet, je veux bien qu'on sache que le peu que j'ai appris jusqu'ici

που είναι ενάρετοι — πραγματικά, κι όχι από προσποίηση ή θεωρητικά μονάχα — και να μου ανακοινώσουν τα πειράματα που έχουν ήδη κάνει, αλλά και να με βοηθήσουν στην έρευνα εκείνων που απομένουν να γίνουν.

59.—Από τότε όμως, είχα άλλους λόγους που μ'έκαναν ν'αλλάξω γνώμη και να σκεφτώ πως έπρεπε αλήθεια να εξακολουθήσω να γράφω όλα όσα θα έκρινα κάπως σημαντικά, ενόσω θ'ανακάλυπτα την αλήθεια γι'αυτά, και να το κάνω με την ίδια επιμέλεια που θα έβαζα αν ήθελα να τα τυπώσω. Τόσο για να έχω περισσότερη ευκαιρία να τα εξετάσω καλά — γιατί αναμφίβολα κοιτάζει πάντα κανένας από πιο κοντά ό,τι πιστεύει πως πρόκειται να το δουν πολλοί παρά ό,τι κάνει μονάχα για τον εαυτό του, και συχνά όσα μού φάνηκαν αληθινά όταν άρχισα να τα διανοούμαι, μου φάνηκαν ψεύτικα όταν θέλησα να τα βάλω στο χαρτί — όσο και για να μη χάσω καμιάν ευκαιρία να ωφελησω, αν είμαι ικανός, την κοινωνία, κι αν τα συγγράμματά μου αξίζουν κάτι, να να μπορέσουν να τα χρησιμοποιήσουν, όπως θα είναι σκοπιμότερο, εκείνοι που θα τα έχουν μετά τον θάνατό μου. Σκέφτηκα όμως και πως δεν έπρεπε διόλου να επιτρέψω να δημοσιευτούν ενόσω ζω, για να μη γίνουν αφορμή να χάνω τον καιρό που σκοπεύω να χρησιμοποιήσω για να διδαχτώ, ούτε οι αντιδράσεις κι αντιρρήσεις στις οποίες θα έδιναν ίσως λαβή, ούτε καν κι οποιαδήποτε φήμη που θα μπορούσαν να με κάνουν ν'αποκτήσω. Γιατί, όσο κι αν είναι αλήθεια πως ο κάθε άνθρωπος έχει υποχρέωση να φροντίζει¹⁵² όσο περνά από το χέρι του για το καλό των άλλων, και πως κυριολεκτικά δεν αξίζει τίποτα όποιος δεν είναι χρήσιμος σε κανέναν, είναι ωστόσο επίσης αλήθεια πως οι φροντίδες μας πρέπει να απλώνονται πιο πέρα από το σήμερα, κι είναι καλό να παραλείπουμε τα πράγματα που θα έφερναν ίσως κάποιο όφελος σε κείνους που ζουν τώρα, όταν είναι με σκοπό να κάνουμε άλλα που θ'αποφέρουν περισσότερα στα εγγόνια μας. Καθώς επίσης, πραγματικά επιθυμώ πολύ να γίνει γνωστό πως το λίγο που έχω μάθει

n'est presque rien, à comparaison de ce que j'ignore, et que je ne désespère pas de pouvoir apprendre; car c'est quasi le même de ceux qui découvrent peu à peu la vérité dans les sciences, que de ceux qui, commençant à devenir riches, ont moins de peine à faire de grandes acquisitions, qu'ils n'ont eu auparavant, étant plus pauvres, à en faire de beaucoup moindres. Ou bien on peut les comparer aux chefs d'armée, dont les forces ont coutume de croître à proportion de leurs victoires, et qui ont besoin de plus de conduite pour se maintenir après la perte d'une bataille, qu'ils n'ont, après l'avoir gagnée, à prendre des villes et des provinces. Car c'est véritablement donner des batailles que de tâcher à vaincre toutes les difficultés et les erreurs qui nous empêchent de parvenir à la connaissance de la vérité, et c'est en perdre une que de recevoir quelque fausse opinion touchant une matière un peu générale et importante; il faut, après, beaucoup plus d'adresse pour se remettre au même état qu'on était auparavant, qu'il ne faut à faire de grands progrès, lorsqu'on a déjà des principes qui sont assurés. Pour moi, si j'ai ci-devant trouvé quelques vérités dans les sciences (et j'espère que les choses qui sont contenues en ce volume feront juger que j'en ai trouvé quelques-unes), je puis dire que ce ne sont que des suites et des dépendances de cinq ou six principales difficultés que j'ai surmontées et que je compte pour autant de batailles où j'ai eu l'heur de mon côté. Même je ne craindrai pas de dire que je pense n'avoir plus besoin d'en gagner que deux ou trois autres semblables, pour venir entièrement à bout de mes desseins; et que mon âge n'est point si avancé que, selon le cours ordinaire de la nature, je ne puisse encore avoir assez de loisir pour cet effet. Mais je crois être d'autant plus obligé à ménager le temps qui me reste, que j'ai plus d'espérance de le pouvoir bien em-

ως τώρα δεν είναι σχεδόν τίποτα κοντά σε όσα αγνοώ και που δεν χάνω την ελπίδα πως θα μπορέσω να τα μάθω. Γιατί, με κείνους που αρχίζουν ν' ανακαλύπτουν σιγά-σιγά την αλήθεια μέσα στις επιστήμες συμβαίνει πάνω-κάτω ό,τι και με κείνους που, από τη στιγμή που αρχίζουν να γίνονται πλούσιοι, έχουν πολύ λιγότερη δυσκολία ν' αποκοτύν μεγάλα κέρδη παρ' όσην είχαν πριν, όταν είταν πιο φτωχοί, για ν' αποκοτύν πολύ μικρότερα. Ή ακόμα μπορεί κανένας να τους συγκρίνει με τους στρατηγούς, που οι δυνάμεις τους αυξάνουν συνήθως ανάλογα με τις νίκες τους, και που έχουν ανάγκη από περισσότερη ηγετική ικανότητα για να συγκρατηθούν αφού χάσουν μια μάχη, παρ' όση τους χρειάζεται, αφού την κερδίσουν, για να κυριέψουν πολιτείες κι επαρχίες. Γιατί, είναι πραγματικά να δίνεις μάχες το να προσπαθείς να υπερνικήσεις όλες τις δυσκολίες και τις πλάνες που μας εμποδίζουν να φτάσουμε στη γνώση τής αλήθειας. Κι είναι να χάνεις μιαν, όταν δέχεσαι μια γνώμη λανθασμένη που αφορά θέμα κάπως γενικό και σημαντικό, γιατί χρειάζεται κατόπι περισσότερη ικανότητα για να ξαναμπείς στην ίδια κατάσταση όπου είσουν πριν, απ' όση χρειάζεται για να κάνεις μεγάλες προόδους, όταν έχεις ήδη αρχές που να είναι σίγουρες. Όσο για μένα, αν βρήκα στα περασμένα μερικές αλήθειες στις επιστήμες, (κι ελπίζω πως όσα περιέχονται μέσα σ' αυτόν τον τόμο¹⁵³ θα κάνουν να κριθεί πως ανακάλυψα πραγματικά μερικές), μπορώ να πω ότι δεν είναι παρά συνέπειες κι εξαρτήματα πέντε-έξη βασικών δυσκολιών που υπερνίκησα και που τις θεωρώ σαν ισάριθμες μάχες, στις οποίες είχα την τύχη με το μέρος μου. Δεν θα φοβηθώ μάλιστα να πω ότι πιστεύω πως δεν έχω πια ανάγκη να κερδίσω παρὰ άλλες δυό-τρεις παρόμοιες για να ολοκληρώσω τα σχέδιά μου, και ότι η ηλικία μου δεν είναι διόλου τόσο προχωρημένη¹⁵⁴ ώστε, με τον κανονικό ρου τών πραγμάτων της Φύσης, να μην μπορέσω να έχω ακόμα αρκετόν καιρό διαθέσιμο για τον σκοπό αυτόν. Νομίζω όμως πως όσο μεγαλύτερη ελπίδα έχω να τον χρησιμοποιήσω καλά, τόσο περισσότερη υποχρέωση έχω και να φειδω-

ployer; et j'aurais sans doute plusieurs occasions de le perdre, si je publiais les fondements de ma physique. Car, encore qu'ils soient presque tous si évidents qu'il ne faut que les entendre pour les croire, et qu'il n'y en ait aucun dont je ne pense pouvoir donner des démonstrations, toutefois, à cause qu'ils est impossible qu'ils soient accordants avec toutes les diverses opinions des autres hommes, je prévois que je serais souvent diverti par les oppositions qu'ils feraient naître.

60.—On peut dire que ces oppositions seraient utiles, tant afin de me faire connaître mes fautes qu'afin que, si j'avais quelque chose de bon, les autres en eussent par ce moyen plus d'intelligence, et que, comme plusieurs peuvent plus voir qu'un homme seul, commençant dès maintenant à s'en servir, ils m'aidassent aussi de leurs inventions. Mais, encore que je me reconnaisse extrêmement sujet à faillir, et que je ne me fie quasi jamais aux premières pensées qui me viennent, toutefois l'expérience que j'ai des objections qu'on me peut faire, m'empêche d'en espérer aucun profit: car j'ai déjà souvent éprouvé les jugements tant de ceux que j'ai tenus pour mes amis que de quelques autres à qui je pensais être indifférent, et même aussi de quelques-uns dont je savais que la malignité et l'envie tâcheraient assez à découvrir ce que l'affection cacherait à mes amis; mais il est rarement arrivé qu'on m'ait objecté quelque chose que je n'eusse point du tout prévue, si ce n'est qu'elle fût fort éloignée de mon sujet; en sorte que je n'ai quasi jamais rencontré aucun censeur de mes opinions, qui ne me semblât ou moins rigoureux, ou moins équitable que moi-même. Et je n'ai jamais remarqué non plus que, par le moyen des disputes qui se pratiquent dans les écoles, on ait découvert aucune vérité qu'on ignorât auparavant; car, pendant que chacun tâche de vaincre, on s'exerce bien plus à

λεύουμαι τον καιρό που μου απομένει. Και θα είχα σίγουρα πολλές ευκαιρίες να τον χάσω, αν δημοσίευα τις βάσεις τις Φυσικής μου. Γιατί, όσο κι αν σχεδόν όλες τους είναι τόσο ολοφάνερες που αρκεί να τις ακούσει κανένας για να τις παραδεχτεί, και δεν υπάρχει καμιά για την οποία να μην πιστεύω πως είμαι σε θέση να δώσω αποδείξεις, ωστόσο, επειδή είναι αδύνατο να συμφωνούν με όλες τις διάφορες γνώμες των άλλων ανθρώπων, προβλέπω πως συχνά θα χασομερούσα με τις αντιθέσεις που θα γεννούσαν.

60.— Μπορεί να πει κανένας πως οι αντιθέσεις αυτές θα είχαν χρήσιμες, τόσο για να με κάνουν να γνωρίσω τα λάθη μου, όσο και για να μπορούσαν οι άλλοι, αν είχα κάτι καλό, να το κατανοήσουν μ' αυτόν τον τρόπο καλύτερα, και πως—καθώς οι πολλοί μπορούν να δουν περισσότερα από έναν άνθρωπο μόνο— αρχίζοντας από τώρα να χρησιμοποιούν (το καλό που είχα βρει εγώ) θα με βοηθούσαν κι αυτοί με τις δικές τους εφευρέσεις. Όμως, όσο κι αν αναγνωρίζω πως υπόκειμαι πάρα πολύ σε λάθη και δεν εμπιστεύομαι σχεδόν ποτέ στις πρώτες σκέψεις που μου έρχονται, ωστόσο η πείρα που έχω για τις αντιρρήσεις που μπορούν να μου προβάλουν άλλοι μ' εμποδίζει να ελπίζω κανένα όφελος απ' αυτές. Γιατί, συχνά δοκίμασα τις κρίσεις τόσο εκείνων που θεωρούσα φίλους μου, όσο και μερικών άλλων, στους οποίους πίστευα πως είμουν αδιάφορος, καθώς επίσης και μερικών, για τους οποίους είξερα πως η κακεντρέχεια κι ο φθόνος τους θα προσπαθούσαν αρκετά ν' ανακαλύψουν ό,τι θα έκρυβε από τους φίλους μου η στοργή. Σπάνια όμως έτυχε να μου πρόβαλαν καμιάν αντίρρηση που να μην την είχα καθόλου προβλέψει, εκτός αν ήταν πάρα πολύ απομακρυσμένη από το θέμα μου, σε τρόπο που δεν συνάντησα σχεδόν ποτέ κανέναν κριτή των γνώσεών μου που να μη μου φάνηκε ή λιγότερο αυστηρός ή λιγότερο δίκαιος από τον εαυτό μου. Κι ούτε ποτέ παρατήρησα πως με τις συζητήσεις που γίνονται στις σχολές ανακάλυψαν ποτέ καμιάν αλήθεια που να την αγνοούσαν πριν. Γιατί, όταν ο καθένας προσπαθεί να βγει νικητής, όλοι γυμνάζονται πολύ περισ-

faire valoir la vraisemblance qu'à peser les raisons de part et d'autre; et ceux qui ont été longtemps bons avocats ne sont pas pour cela, par après, meilleurs juges.

61.—Pour l'utilité que les autres recevraient de la communication de mes pensées, elle ne pourrait aussi être fort grande, d'autant que je ne les ai point encore conduites si loin, qu'il ne soit besoin d'y ajouter beaucoup de choses avant que de les expliquer à l'usage. Et je pense pouvoir dire sans vanité que, s'il y a quelqu'un qui en soit capable, ce doit être plutôt moi qu'aucun autre: non pas qu'il ne puisse y avoir au monde plusieurs esprits incomparablement meilleurs que le mien; mais pource qu'on ne saurait si bien concevoir une chose et la rendre sienne, lorsqu'on l'apprend de quelque autre, que lorsqu'on l'invente soi-même. Ce qui est si véritable en cette matière, que, bien que j'aie souvent expliqué quelques-unes de mes opinions à des personnes de très bon esprit, et qui, pendant que je leur parlais, semblaient les entendre fort distinctement, toutefois, lorsqu'ils les ont redites, j'ai remarqué qu'ils les ont changées presque toujours en telle sorte que je ne les pouvais plus avouer pour miennes. A l'occasion de quoi je suis bien aise de prier ici nos neveux de ne croire jamais que les choses qu'on leur dira viennent de moi, lorsque je ne les aurai point moi-même divulguées. Et je ne m'étonne aucunement des extravagances qu'on attribue à tous ces anciens philosophes dont nous n'avons point les écrits, ni ne juge pas pour cela que leurs pensées aient été fort déraisonnables, vu qu'ils étaient des meilleurs esprits de leurs temps, mais seulement qu'on nous les a mal rapportées. Comme on voit aussi que presque jamais il n'est arrivé qu'aucun de leurs sectateurs les ait surpassés; et je m'assure que les plus passionnés de ceux qui suivent maintenant Aristote, se croiraient heureux, s'ils avaient autant de connaissance de la nature qu'il

σότερο στο να επικρατήσει η αληθοφάνεια παρά στο να ζυγίζουν τα επιχειρήματα της κάθε πλευράς. Κι όσοι έκαναν πολύν καιρό καλοί δικηγόροι δεν είναι γι' αυτό καλύτεροι δικαστές.

61.— Όσο για την ωφέλεια που θα είχαν οι άλλοι από την ανακοίνωση των σκέψεών μου, ούτε κι αυτή θα μπορούσε να είναι πολύ μεγάλη, καθώς μάλιστα δεν τις προχώρησα ως τώρα τόσο πολύ ώστε να μην είναι ανάγκη να τους προστεθούν ακόμα πολλά πριν μπουν σε χρήση¹⁵⁵. Και νομίζω πως μπορώ να πω δίχως ματαιοδοξία πως, αν υπάρχει κάποιος που να είναι άξιος να το κάνει, αυτός πρέπει να είμαι μάλλον εγώ παρά οποιοσδήποτε άλλος. Όχι πως δεν μπορεί να υπάρχουν στον κόσμο πολλά πνεύματα ασύγκριτα καλύτερα από το δικό μου, αλλά επειδή δεν μπορούμε να διανοηθούμε κάτι και να το κάνουμε δικό μας τόσο καλά όταν το μαθαίνουμε από άλλον, όσο όταν το βρίσκουμε μόνοι μας. Αυτό είναι τόσο αληθινό σε τούτο το θέμα, που μολονότι εξήγησα συχνά κάποιες γνώμες μου σε πρόσωπα με πολύ καλό μυαλό και που, ενόσω μιλούσα, έμοιαζαν να τις καταλαβαίνουν πολύ καθαρά, ωστόσο, όταν τις επανέλαβαν, παρατήρησα πως τις άλλαξαν σχεδόν πάντα σε τρόπο που δεν μπορούσα πια να τις παραδεχτώ για δικές μου. Με τούτη την ευκαιρία, επωφελούμαι για να παρακαλέσω εδώ τα εγγόνια μας να μην πιστέψουν ποτέ πως όσα τους πούνε προέρχονται από μένα, όταν δεν τα έχω δημοσιέψει εγώ ο ίδιος. Και δεν παραξενεύουμαι καθόλου για τους εξωφρενισμούς που φορτώνουν σ' όλους εκείνους τους αρχαίους φιλοσόφους, των οποίων δεν έχουμε τα συγγράμματα, κι ούτε κρίνω για τούτο πως οι σκέψεις τους είχαν παραλογότατες — μια που οι άνθρωποι αυτοί ήταν από τα καλύτερα πνεύματα του καιρού τους—παρά (πιστεύω) μονάχα πως μας έχουν μεταδοθεί στραβά. Όπως βλέπουμε επίσης πως σχεδόν ποτέ δεν έχει συμβεί να τους έχει ξεπεράσει κανένας από τους οπαδούς τους, κι είμαι βέβαιος πως κι οι φανατικότεροι από κείνους που ακολουθούν τώρα τον Αριστοτέλη θα θεωρούσαν τον εαυτό τους ευτυχισμένο αν είχαν για τη Φύση όσες γνώσεις είχε κείνος, εστω